

Ընկալումներ և վերաբերմունքը
Հարավային Կովկասում «բացակայող
աղջիկներ» երևույթի նկատմամբ.
Տարածաշրջանային ուսումնասիրության
եզրակացությունները*

Ջիորջիա Դիմարչի,
Համաշխարհային բանկ
Երևան, 3 մարտի 2015թ.

*Նորա Դուդվիք, 2014թ.

Տարածաշրջանային ուսումնասիրությունը հետապնդում է 3 հիմնական նպատակներ.

1. Բացահայտել Հարավային Կովկասում սեռի ընտրության **պատճառներն** ու **հանգամանքները**
2. Գնահատել հանրության իրազեկվածությունը այդ երևույթի վերաբերյալ և շարունակական սեռի ընտրության հնարավոր հետևանքները
3. Ուսումնասիրել նշված երևույթի չեզոքացման հնարավոր **քաղաքականության տարբերակները**

«Բացակայող աղջիկներ» երևույթի դիտարկման շրջանակը

Հետևանքներ

Տղամարդկա նց միգրացիա

Միջնաժամկետ և կարճաժամկետ ազգագրական շեղումներ (ծնելիություն)

Սոցիալական լարվածություն

Դրսևորում

Մեռերի բարձր տարբերություն ծնելիության ժամանակ

Խորքային պատճառներ

Գենդերային անհավասարություն

Տղա երեխայի նախընտրություն

Հայրապետական հասարակություն

Ծնելիության նվազում
Ուլտրաձայնային հետազոտման հնարավորություն
Մորթի հասանելիություն

Քաղաքականության լծակներ

Գենդերային նորմեր (տեղեկատվություն, կրթություն, արշավներ)

Օրենքներ և կառույցներ (և նրանց կիրարկում)

Աշխատաշուկա (Տնտեսական հնարավորություններից օգտվելու հարցում կանանց հնարավորությունների աճ)

Սոց. պաշտպանություն (տարեցների ինամք, կենսաթոշակներ)

Խստապահանջ որակական հետազոտությունները խորացնում են մեր ըմբռնումը տարածաշրջանում այդ հարցի վերաբերյալ

- Ինչպե՞ս են **սոցիալական նորմերը** և **տեղական պայմանները** ազդում տգա երեխա ունենալու նախընտրության վրա
  - Արդյո՞ք դրանք փոխվում են: Ինչպե՞ս: Ո՞րն է դրանց ազդեցությունը տղա երեխայի նախընտրության վրա:
  - Արդյո՞ք այն տարբեր է ըստ գյուղ/քաղաք կամ որևէ այլ համատեքստի: Որքանո՞վ:
- Սեռի ընտրության վրա ազդող **գործոնները** և **գործընթացները**
  - Ո՞ր գործոններն են հանգեցնում սեռի ընտրությանը: Արդյո՞ք դրանց, ազդեցությունը տարբեր է տղամարդկանց և կանանց համար: Արդյո՞ք դրանք փոխվում են: Ինչպե՞ս:
  - Ինչպե՞ս են կայացվում սեռի ընտրության մասին որոշումները տնային տնտեսության մակարդակով:
- **Մարդկանց պատկերացումները** այդ խնդրի և հետևանքների վերաբերյալ
- Ինչպե՞ս են կանայք և տղամարդիկ սովորաբար **արձագանքում** հնարավոր քաղաքականության լուծումներին:

Տարածաշրջանային մեթոդաբանություն

Երկրի բազմազանությունը արտացոլելու համար յուրաքանչյուր շրջանից չորս **համայնքներ**.

- 1 մայրաքաղաքում + 1 այլ քաղաքային համայնքում + 2 գյուղական կամ կիսագյուղական համայնքներում
  - ➔ Փորձ է կատարվում հնարավորինս արտացոլել տնտեսական պայմանների, միգրացիոն շարժի, ծնելիության ժամանակ սեռերի տարբերության, ազգային փոքրամասնությունների և այլ գործոնների միջև տարբերությունը

սեռերի տարանջատմամբ և տարբեր կյանքի պատմությամբ **6 թիրախային խմբեր** ըստ համայնքի.

- Երիտասարդ, դեռ չամուսնացած 18-25 տարեկան անձինք (տղամարդկանց և կանանց խմբեր)
- Երբևէ ամուսնացած, 26-45 տարեկան անձինք (տղամարդկանց և կանանց խմբեր)
- Երբևէ ամուսնացած 60 տարեկան և բարձր անձինք (տղամարդկանց և կանանց խմբեր)
- Հնարավորին չափով հաշվի է առնվել խմբերում ընդգրկված անձանց տարբեր կրթական մակարդակի, մասնագիտության, ընտանիքի մեծության և կազմի տարբերությունը

Հինգ անհատական հարցազրույց յուրաքանչյուր համայնքում + լրացուցիչ հինգ հարցազրույց մայրաքաղաքում.

- Ոչ ֆորմալ համայնքային առաջնորդների կամ տեղական պաշտոնյաներ կամ կրոնական առաջնորդներ
- Գենդերային հարցերով զբաղվող հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ
- Կրթության ոլորտի մասնագետներ, իրավաբաններ, սոցիոլոգներ և ազգագրագետ մասնագետներ
- Առողջապահության ոլորտի մասնագետներ (գինեկոլոգ, մանկաբարձ և/կամ ուլտրաձայնային հետազոտման մասնագետ)

Պատճառները և հանգամանքները

Նպաստող գործոնների
համագդեցությունը

Հանգամանքները տարածաշրջանում համանման են՝ **տնտեսական խզումը** հանգեցրեց բարձր կախվածության ազգակցական կապերից և ազդեց երեխա ունենալու վերաբերյալ որոշումների վրա

«Խորհրդային միության փլուզումից հետո տղա երեխային նախընտրություն տվող մարդկանց թիվն ավելացավ, որովհետև ծնողները ցանկանում են խուսափել գործազրկության և աղքատության հետևանքով առաջացող խնդիրներից: Նրանք տղա են ուզում իրենց պաշտպանելու և օգնելու համար»

(տարեց տղամարդ գյուղական համայնքից)

Հանգամանքները տարածաշրջանում համանման են տնտեսական խզումը հանգեցրեց բարձր կախվածության ազգակցական կապերից և ազդեց երեխա ունենալու մասին որոշումների վրա

- Խորհրդային Միության փլուզումը խստորեն ազդեց տնտեսական իրողության վրա.
  - Տնտեսական անկում և զրկանք
  - Պետական աջակցության տկար համակար
  - Կանանց դերն ու հնարավորությունները աշխատաշուկայում փոխվել են
- Ընտանիքները պայքարում են տնտեսական դժվարությունների դեմ.
  - (i) Կրճատելով երեխաների թիվը
  - (ii) Ավելի մեծ դեր հատկացնելով ոչ պաշտոնական կառույցներին (օրինակ՝ ընտանիքին) առօրյա տնտեսական եւ այլ խնդիրներին դիմակայելու համար
- Այս հանգամանքերին զուգորդում է Հարավկովկասյան երեք երկրներում **հայրապետական սոցիալական կառուցվածքը** բազմաթիվ զավակներ ունեցող ընտանիքները ավելի լավ կարող են դիմակայել այդ դժվարություններին:

Տարածաշրջանի ավանդական **սոցիալական նորմերը** արժեքավորում են տղաների բարձր պրակտիկ և խորհրդանշական դերը ...

*«Մեզ տղա է անհրաժեշտ, որպեսզի օջախի ծուխը չմարի»
(տարեց կին քաղաքից)*

Տղաների պրակտիկ և խորհրդանշական արժեքը

- **Հոգ տանել** ծնողների ծերության տարիքում, ֆինանսապես և այլերա
- **Սատար կանգնել** ընտանիքի, եղբայրների և քույրերի պատվին. «քույրն ասած, որ նա եղբայր ունի, բայց եղբայրը չասաց, որ նա քույր ունի» (գյուղացի կին)
- **Կրել** ընտանիքի անունը և շարունակել նրա սերունդը՝ տղան կշարունակի նաև ընտանիքի գործը և կպահպանի գույքը:

...Սոցիալական և գենդերային նորմերը նաև սահմանում են աղջկա դերն ու արժեքը

*« Աղջիկներին մեծացնում են մեկ այլին ծառայելու համար»
(Երիտասարդ գյուղացի կին)*

Աղջիկը պարտավորություն է

- Նրանք սովորաբար հեռանում են ամուսնու տուն և խնամում նրա ծնողներին
- **Աղջիկ երեխայի մեծացնելու հետ կապված ռիսկերն ու ծախսերը.** *« եթե տղային ձերբակալեն [...] կաշառք կտաս և կազատես նրան: Կարծում ես դա ավելի դժվար է քան աղջիկ ունենալը, որը անատակ կպահի իրեն և մեծ բիծ կթողնի քո անվան, անձի և ընտանիքի վրա»* (գյուղացի տղամարդ)
- Շատ կանայք (և որոշ տղամարդիկ) նշում են, որ գերադասում են տղա ունենալ, որովհետև աղջիկը կյանքում ավելի շատ դժվարությունների է հանդիպում և չի կարող ինքնուրույն դասավորել իր կյանքը:

Մակայն հարաբերությունները և սպասելիքները որդիներից և դստրերից փոխվում են

*« Եթե ես երիտասարդ լինեի, ապա կասեի [կնախորհուրդների] տղանունենալ, սակայն իմ ներկա տարիքում կասեմ՝ աղջիկ, որովհետև այսօր քո սեփական աղջիկն ավելի հոգատար է քան հարսը:»
(տարեց տղամարդ քաղաքից)*

- **Հայրապետական համակարգի և ավանդական նորմերի** փոփոխությունները ակնհայտ են և հարսերն այսօր այդքան խոնարհ են, հատկապես ավանդույթներով ոչ հարուստ շրջաններում «Այսօր նրանք խրատները լավ չեն ընդունում»
- **Միգրացիան** էապես փոփոխել է ավանդական գենդերային դերերի բաշխումը
- **Աղջիկները զգալի (և աճող) դեր** են խաղում տարեձ ծնողների խնամքի հարցում, որը դեռևս ամբողջությամբ չի ընկալվում
- Կանայք աստիճանաբար ավելի շատ են բարձրաձայնում ընտանեկան ունեցվածքում իրենց մասնաբաժինը ժառանգելու իրավունքի մասին

Առնվազն մեկ որդի ունենալու պահանջը ծագում է ինչպես հասարակության, այնպես էլ սեփական նախընտրությունից

« Եթե ընտանիքը արու զավակ չունի, այն հասարակության քննարկման թիրախ է դառնում» (հասարակական կազմակերպության աշխատակից)

Տղա երեխայի նախընտրությունը էապես պայմանավորված է **հանրության թելադրանքով**

➤ Տղամարդը`

- Տղա ունենալը առնականության դրսևորում է համարվում. *« միայն իսկական տղամարդն է տղա ունենում»* (երիտասարդ տղամարդ քաղաքից)
- Գոնե մեկ տղա չունենալը տղամարդուն առհամարանքի առարկա է դարձնում և ստիպում է «ամաչել» «ընտանիքը հիասթափեցնելու» և «հարևանների ծաղրանքի առարկա» դառնալու պատճառով:

➤ Կինը`

- Կնոջ կարգավիճակը ընտանիքում և հասարակությունում բարձրանում է, երբ նա տղա է ունենում
- Սոցիալական դատապարտում ամուսնու նկատմամբ պարտավորությունները չկատարելու համար

Տղայի նախընտրությունից դեպի սեռի ընտրությունը

*«Տղայի նախընտրությունը հանգեցնում է կնոջ
վրա ճնշման ստիպելով նրան հղիանալ
այնքան անզամ քանի դեռ տղա չի ունենա: [...]
Երբ ծանր տարիները թելադրում են
ընտանիքներին կրճատել իրենց կազմը,
ամուսիններն ու նրանց ծնողները ճնշում են
գործադրում իրենց կանանց վրա, որպեսզի
վերջիններս աղջիկ ունենալու փոխարեն
ընդհատեն հղիությունը»:*

(Ն. Դուդվիթ 2014թ.)

Երեխա ունենալու մասին որոշումները տնային տնտեսություններում հաճախ զուգորդվում են բռնությամբ և տգիտությամբ

- **Երեխա ունենալու մասին որոշումները** հիմնականում կայացվում են տղամարդու կողմից, իսկ կանայք ստիպված են ենթարկվել, որովհետև «կինը [...] որևէ այլ տարբերակ չունի»
- Կանայք և տղամարդիկ համամիտ են տղա ունենալու արժևորման հարցում, սակայն **կանայք ավելի քիչ են պատրաստ** տղա ունենալու ցանկացած գնով
- Ռեպրոդուկտիվ ընտրությունները հաճախ զուգորդվում են լուրջ **տգիտությամբ** հետևյալի վերաբերյալ.
  - սեռի որոշում («հաշվարկներ», «բուսադեղեր», կանայք համարվում են գենետիկորեն պատասխանատու պտղի սեռը կանխատեսելու համար), և
  - բազմաթիվ (ուշացած) աբորտների հետ կապված առողջական ռիսկերը

Այդպես էլ տղա չունենալու դեպքում կանայք **կարող են ենթարկվել ճնշումների և բռնության**

*« Կանայք ենթարկվում են ճնշման իրենս սկեսուրների կամ ամուսինների կողմից. Բռնությունը կանգնեցնելու դեպքում արքայների թիվը կկրճատվի»
(քաղաքից տղամարդ)*

- Սեռի ընտրությամբ պայմանավորված արքայները շատ հաճախ տեղի են ունենում ամուսինների և սկեսուրների **ճնշումների և բռնության** պատճառով
« Ամուսինս [ինձ ասաց] եթե աղջիկ լինի, առանց արքայտ անելու տուն չգաս, թե չե քո ճարդ կտեսնես» (տարեց գյուղացի կին)
- Կանայք **այնքան էլ շատ հնարավորություն չունեն** նման ճնշումներին **դիմադրելու համար**
  - Ընտանեկան բռնությունից տուժող կանանց պաշտպանվելու հնարավորությունները սահմանափակ են
  - Ամուսնավուծությունը՝ արքայտ անելու ճնշման կամ տղա չունենալու պատճառով բռնության ենթարկվող կնոջ համար արդյունավետ միջոց չէ, քանզի.
    - Սեփականության մասին օրենքը և իրական կյանքը կնոջ համար այլընտրանք չեն նախատեսում
    - Կինը տնտեսապես կախված է ամուսնուց
    - Սոցիալալսկան կարծրասրբիսնեո

Անկալվող հետևանքներ

Արդյո՞ք մարդիք տեղյակ են այդ երևույթի մասին

*« Երբ իմացա այդ խնդրի մասին հեռուստացույցից, մեծ ուշադրություն չդարձրեցի, համարելով ոչ կարևոր: Ինձ ավելի մտահոգում է, որ քիչ երեխա է ծնվում»
(Տարեց տղամարդ քաղաքից)*

- Մարդիկ սովորաբար տեղյակ են սեռի ընտրությամբ պայմանավորված արժույթների, սակայն ոչ այդքան ծնվող երեխաների անհամաչափ սեռական բաշխվածության և այդ երկուսի միջև կապի մասին
- Որպես ծնվող երեխաների անհամաչափ սեռական բաշխվածության մասին տեղեկատվության հիմնական աղբյուր մարդիկ նշում են. (i) հեռուստահաղորդումներն ու քննարկումները, (ii) սեփական դիտարկումները

Արդյո՞ք մարդիկ **մտահոգված են** այդ հանգամանքով

- Ռեսպոնդենտներից ոչ շատերն են մտահոգված, որ այլ տարածաշրջաններում արձանագրված լուրջ բացասական հետևանքները կկրկնվեն իրենց երկրում և կարծում են, որ տղամարդկանց միգրացիան և բռնության հետևանքով տղամարդկանց ավելի բարձր մահացության մակարդակը «հակակշռող հանգամանքներ են»:
- Ռեսպոնդենտների շուրջ կեսը այնուամենայնիվ մտահոգված են.
  - ընդհանուր բնակչության և ծնելիության կրճատմամբ
  - *«միակ զավակը օգտակար հետնորդ չի լինի»*
  - հղիության ուշ փուլերում աբորտներից բխող առողջական վտանգներով
  - աբորտների հետ կապված բարոյական խնդիրներով, թեև վերջինս ընդունելի է համարվում ներկա ծանր տնտեսական պայմաններում

Քաղաքականության տարբերակները

Պրակտիկ հետազոտումները թույլ են տալիս ուսումնասիրել քաղաքականության զանազան տարբերակների նպատակահարմարությունն ու հաջողության հավանականությունը

Պրակտիկ հետազոտումները և միջազգային փորձառությունը վկայում են, որ հետևյալ քայլերի արդյունավետության հավանականությունը ցածր է.

➤ Աբորտների արգելում կամ բժիշներին թույլ չտալ ծնողներին հայտնել պտղի սեռը

- ամենուրեք ճանաչված է, որ մարդիկ «միշտ ուղիներ կգտնեն» հղիությունը դադարեցնելու համար, ավելի շատ վտանգելով կանանց առողջությանը,
- Արդի տեխնոլոգիաներն արդեն իսկ լայն հնարավորություններ են ընձեռում արգելքի շրջանցման համար
- Կոռուպցիայի խթանում առողջապահության ոլորտում
«Աբորտը հնարավոր չէ արգելել և եթե նրանք նախատեսել են այն, ապա այդպես էլ կանեն՝ նկուղում թե հիվանդանոցում»: (տղամարդ քաղաքից)
«Մարդիկ պետք է հասկանան, որ աբորտը վտանգում է կանանց առողջությանը և դեմ է բարոյականությանը: Այդուհանդերձ, եթե նույնիսկ նրանք այդ չեն հասկանում, պետք է գոնե աբորտը կատարեն բժիշկների օգնությամբ, այլապես բազմաթիվ բարդությունների առջև կկանգնեն»: (երիտասարդ կին քաղաքից)

(շարունակություն)

Պրակտիկ հետազոտումները և միջազգային փորձառությունը վկայում են, որ հետևյալ քայլերի արդյունավետության հավանականությունը այնքան էլ մեծ չէ.

- Պետական **ֆինանսական լծակներ** աղջիկ ծնվելու դեպքում
  - Ռեսպոնդենտների զգալի տոկոսը կողմ են երեխաների (ոչ միայն աղջիկների) ծնելիության մակարդակի բարձրացման նպատակով ֆինանսական լծակներին
  - Բազմաթիվ ռեսպոնդենտներ հավելում են, որ ընդհանուր տնտեսական բարեկեցության աճը կնպաստի այդ խնդրի լուծմանը
- Կենսաթոշակների բարձրացում և տարեց բնակչության սոցիալական պաշտպանության ավելացում
  - Ոմանք կարծում են, որ դա թույլ կտա թեթևացնել ճնշումների մի մասը, սակայն քչերն են գտնում, որ դա բավական կլինի տղա երեխային տրվող նախընտրությունը վերացնելու համար:

Հաջողության ավելի մեծ հավանականություն ունեցող քաղաքականության մոտեցումները անդրադառնում են գենդերային հավասարության հիմնադրույթներին

- **Խոշոր և ճիշտ հասցեագրված ՋԼՄ-ների և կրթական արշավներ**
  - Կանանց և աղջիկների սոցիալական դերի գովազդում
  - Մեռի ընտրության հետևանքների մասին իրազեկման բարելավում
  - Հավասարապես ուղղված են նաև տղամարդկանց (ինչպես նաև ներկա և ապագա սկեսուրերին)
- **Ավելացնել կանանց տնտեսական անկախությունն ու գույքի հասանելիությունը**
  - Նպաստել կանանց՝ ավելի լավ վարձրատրվող աշխատաքնով զբաղվելու հնարավորությանը
  - Բարելավել կանանց իրազեկումը ծնողական գույքի նկատմամբ իրենց՝ իրավունքների մասին և խրախուսել նրանց դիմելու անհրաժեշտ քայլերի անօթևան մնալու վտանգից խուսափելու համար
- **Պաշտպանել կանանց ընտանեկան բռնությունից**
  - Ապահովել ավելի արդյունավետ պաշտպանություն և միջոցներ բռնության և ամուսնալուծության դեպքում
- **Զարգացնել վերարտադրողական առողջության և սեռական կրթությունը**

*«[Գործողությունները] չպետք է
կենտրոնանան միայն երեխա ունենալու
կամ չունենալու վրա:*

*Ինչ էլ որ արվի, որտեղ էլ որ դա սկսվի,
կիզակետը պետք է լինի նույնը՝ բարձրացնել
կանանց հասարակական դերի
կարևորությունը:»*

(երիտասարդ կին Երևանից)

Շնորհակալություն

